

عنوان نشست: تبیین جایگاه مشاوره مدرسه در سند تحول بنیادین

شناسنامه نشست	
واحد برگزار کننده نشست:	دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی
مسئول نشست:	دکتر آتوسا کلانتر هرمزی (عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)
تاریخ برگزاری نشست:	۱۳۹۷/۰۷/۱۵
اعضای هیأت علمی:	دکتر احمد برجعلی، دکتر عبدالله شفیع آبادی، دکتر حسین سلیمی بجستانی، دکتر کیومرث فرحبخش (اعضای هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)، دکتر رحمت اله نورانی پور، دکتر تقی پورابراهیم (اعضای هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی)، دکتر مهدی زارع بهرام آبادی (عضو هیأت علمی سمت)
نمایندگان دستگاه‌های اجرایی مرتبط:	استاد احمد صافی (مشاور وزیر آموزش و پرورش)، دکتر احمد عابدینی، دکتر عزت اله فولادی، دکتر رضا مددی (شورای عالی آموزش و پرورش)، دکتر مسعود شکوهی (دفتر مشاوره وزارت آموزش و پرورش)
مسأله محوری نشست:	جایگاه مشاوران مدارس در سند تحول بنیادین ضرورت برنامه‌ریزی اقدامات حرفه‌ای در مشاوره مدرسه نحوه ارائه خدمات راهنمایی و مشاوره در تمام دوره‌های تحصیلی مطابق سند تحول بنیادین تقریب نگرش نسبت به چالش‌های روانی/آموزشی مدارس در تحقق مدارس ۱۴۰۴
سازمان‌های هدف توصیه سیاستی:	وزارت آموزش و پرورش، شورای عالی آموزش و پرورش

چکیده مباحث طرح شده:

خدمات راهنمایی و مشاوره در مدارس به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین اقدامات حرفه‌ای در راستای تکمیل چرخه تعلیم و تربیت همواره مورد توجه دست‌اندرکاران آموزش و پرورش بوده است. تعلیمات مشاوره وزارت آموزش و پرورش در مدارس از ۱۳۳۷ تاکنون در مدارس، فراز و نشیب‌های زیادی را طی کرده است. در برهه‌ای از زمان اصل این فعالیت‌ها مورد سؤال بود. امروزه بسیاری بر لزوم توجه جدی به این موضوع هم‌نظر هستند اما در خصوص چگونگی ارائه هر چه بهتر این خدمات بحث‌های زیادی در محافل علمی و اجرایی مرتبط با مدرسه وجود دارد.

هدف برگزاری نشست «مشاوره مدرسه در سند تحول بنیادین» به‌عنوان پیش درآمدی بر اولین همایش ملی مشاوره مدرسه، ناظر بر ایجاد تعامل بین دانشگاه، حوزه سیاست‌گذاری و حوزه اجرا در جهت تحکیم موضوع و جایگاه مشاوره مدرسه در سند تحول بوده است. در سال‌های گذشته تلاش‌های زیادی در این راستا صورت گرفته اما همچنان در خصوص نیروی انسانی متخصص، چگونگی ارائه خدمات حرفه‌ای و تخصصی، فاصله بین اسناد بالادستی با آنچه که در حال اجرا است، چالش‌هایی وجود دارد.

توضیح دقیق اهداف نشست همراه با ذکر چالش‌ها و مشکلات پیش رو و خلاصه دیدگاه‌های مطرح شده در این باره:

این نشست با هدف ایجاد یک نگاه فرابخشی و تعامل نگر در خصوص فعالیت‌های مشاوره مدرسه و با تمرکز بر ابعاد چندگانه موضوع انجام شده است. از این رو سه گروه از صاحب‌نظران و متخصصان از شورای عالی آموزش و پرورش در حوزه سیاست‌گذاری، وزارت آموزش و پرورش در حوزه اجرا و استادان دانشگاه در این نشست حضور داشتند. در این نشست مجموعه‌ای از اهداف در نظر گرفته شد؛ از جمله تقریب نگرش نسبت به چالش‌های روانی/آموزشی مدارس در تحقق مدارس ۱۴۰۴، ترسیم و تعیین نقش مشاوران مدارس در مدیریت روانی/آموزشی و اجتماعی و تبیین جایگاه و نقش مشاوره مدرسه و

مشاوران مدارس در سند تحول. سند تحول که از سال ۱۳۹۰ آغاز شده و تا ۱۴۰۴ باید اجرا شود یکی از اقدامات اساسی نظام آموزشی کشور است که در شورای عالی آموزش و پرورش و شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسیده و می‌توان گفت به مثابه قانون اساسی آموزش و پرورش است. این سند در راستای پاسخ به بومی‌سازی و دگرگونی نظام آموزشی و پرورشی متناسب با شرایط روز، نیازها، ضرورت‌ها و اسناد بالادستی تدوین شده است. در مقدمه سند آمده است که «تحول بنیادین در نظام آموزش و پرورش مبتنی بر آرمان‌های بلند نظام اسلامی باید معطوف به چشم‌اندازی باشد که در افق روشن ۱۴۰۴، ترسیم‌گر ایرانی توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویتی اسلامی انقلابی، الهام‌بخش جهان اسلام همراه با تعاملی سازنده و مؤثر در عرصه روابط بین‌المللی است» (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰).

پشتوانه علمی سند تحول، مبانی نظری است که از سه بخش؛ فلسفه تربیت در نظام جمهوری اسلامی ایران، فلسفه نظام تربیت رسمی و عمومی و برنامه دکتترین نظام اجرایی تشکیل شده است. در مبانی نظری سند تحول بر تربیت متوازن در مسیر دستیابی به حیات طیبه ذیل شش ساحت تأکید شده که مبنای هر نوع تصمیم‌گیری در حوزه آموزش و پرورش است. همه تحولات در آموزش و پرورش و در ارتباط با دانش‌آموزان باید در همین شش ساحت صورت گیرد. اهداف دوره‌های تحصیلی در قالب شش ساحت، تبیین و تصویب شده و بنابراین ساحت‌های شش‌گانه، مبنایی برای هدف‌گذاری و ارزشیابی و بررسی خروجی‌های آموزش و پرورش است.

هم‌چنین این سند شامل؛ بیانیه ارزش‌ها، مأموریت و چشم‌انداز آموزش و پرورش است که این بخش‌ها را با توجه به اهداف و راهبردهای کلان و اهداف عملیاتی بر اساس ۱۳۱ راهکار تقسیم می‌کند و در قسمت پایانی به چارچوب نهادی و نظام اجرایی می‌پردازد. مسئولیت اجرایی سند نیز بر عهده وزارت آموزش و پرورش است. ۱۳۱ راهکار مجموعه مسیر تحولی حوزه منابع انسانی آموزش و پرورش را مشخص می‌کند و بخشی از آن نیز ناظر بر برنامه‌ریزی درسی است، بخشی دیگر از راهکارها در حوزه ارزیابی و ارزشیابی وزارت آموزش و پرورش

است، بخشی ناظر بر منابع مالی، بخشی دیگر در مورد فضا و تجهیزات و بخشی هم با عنوان نظام راهبری و مدیریت در آموزش و پرورش نام گذاری شده است، در حقیقت ساختار نظام تربیت رسمی در آموزش و پرورش بر اساس ادبیات سند تحول در این شش بخش که اصطلاحاً در این سند به عنوان زیر نظام گفته می‌شود، قرار می‌گیرد.

بخش آخر این سند مربوط به چرخش‌های تحول‌آفرین است که ناظر بر نواقص وضع موجود و ترسیم وضع مطلوب است. به این معنی که آموزش و پرورش باید از وضع موجود که نواقصی دارد به سوی وضع مطلوب حرکت کند که در این زمینه ۴۶ چرخش در بخش مبانی این سند برنامه‌ریزی شده است و چنانچه مدارس امروز بررسی شود، وضع موجود با وضع مطلوب فاصله بسیاری دارد.

در نهایت آنچه در سند تحول در حوزه مدرسه و دانش‌آموزی مورد نظر است، در جهت تحقق مدارس ۱۴۰۴ است و از این رو لازم است در مدارس، شرایطی بازبینی شود تا مدارس ۱۴۰۴ آن گونه که در سند تحول بنیادین ترسیم شده، تحقق یابد. برای این مدارس در سند تحول ویژگی‌هایی ذکر شده است؛ از جمله؛ تکلیف‌گرایی، مسئولیت‌پذیری، کرامت نفس، کارآمدی، کارآفرینی، اصلاح‌پذیری، همدلی، نظم و قانون‌گرایی که در حال حاضر در مدارس ما، فاصله جدی با این ویژگی‌ها و معیارها وجود دارد و تحقق این اهداف همواره، با چالش‌هایی مواجه بوده است: در حوزه آموزشی و پرورشی، مشکلاتی از جمله حافظه محوری، کنکور مقصدی و هدایت تحصیلی با محوریت نمره، در حوزه روان‌شناختی، چالش‌هایی مربوط به رشد شخصی، آسیب‌های نوپدید و هویت مغشوش و در حوزه اجتماعی، بروز مشکلاتی مثل اعتیاد، خشونت و خودکشی. به طور کلی؛ مسائلی چون فضای مجازی، ضعف مهارت‌های والدینی و عدم مراقبت و حمایت دانش‌آموزان و مشکلات فردی و اجتماعی تصویر خوبی از خروجی‌های آموزش و پرورش به ما ارائه نمی‌دهد و این امر، نقش مشاور و مشاوره را خیلی پررنگ می‌کند به طوری که در تمام نقاط عطف آموزش و پرورش، مشاوره همیشه یک رکن اساسی و اصلی بوده است. این اهمیت موجب شده که از ۱۳۱ راهکار سند تحول، ۱۹ درصد به مشاوره اختصاص ولی عملیاتی شدن این راهکارها، نیازمند اسناد

واسطه‌ای از قبیل زیر نظام‌ها و نظام‌ها و برنامه‌های اجرایی است که از جمله این نظام‌ها، نظام راهنمایی و مشاوره است. درواقع سند ظرفیتی است در جهت اصلاح و تقویت نظام راهنمایی و مشاوره که در حال حاضر در مرحله اصلاح و تصویب است. از این ۱۹ درصد، ۱۲ راهکار از مجموع راهکارهای این سند، به‌طور کلی و در پنج راهکار، به‌طور مشخص به ارائه خدمات راهنمایی و مشاوره اشاره شده است. بر این منوال، نظام راهنمایی و مشاوره در این سند، جایگاه رفیع و قابل اتکایی داشته که در ذیل هدف عملیاتی ۲۱؛ تحت عنوان «بازنگری و بازمهندسی ساختارها، رویه‌ها و روش‌ها» مورد تأکید قرار گرفته است. در راهکار ۲۱/۴، استقرار نظام راهنمایی و مشاوره تربیتی مبتنی بر مبانی اسلامی و افزایش نقش معلمان در این زمینه و به‌کارگیری مشاوران متخصص برای ایفای وظایف تخصصی در تمام پایه‌های تحصیلی، مورد تأکید قرار گرفته است، هم‌چنین راهکار ۲۱/۳ «طراحی و استقرار نظام جامع هدایت تحصیلی و استعدادیابی به‌منظور هدایت دانش‌آموزان به‌سوی رشته‌ها و حِرَف و مهارت‌های موردنیاز حال و آینده کشور متناسب با استعدادها، علاقه‌مندی و توانایی‌های آنان» را بیان می‌کند.

بنابراین با توجه به آنچه که در سند تحول بنیادین در مورد نظام راهنمایی و مشاوره به‌عنوان یکی از ظرفیت‌های موجود در مدارس آمده، تعریف و تثبیت جایگاه سازمانی مشاوره مدرسه است. درواقع در مدارس؛ امکانات، داشته‌ها و برنامه‌هایی به‌عنوان مشاوران مدارس هستند که اگر توجه جدی به آن‌ها شود و درست راهبری شوند، می‌توانند تحول‌آفرین باشند، درباره اهمیت مشاوره مدرسه، متخصصان معتقدند؛ مشاوره همانند و هم‌سطح تعلیم و تربیت بوده و یا تسهیل‌کننده فرآیند تعلیم و تربیت است. مشاوره مدرسه یک جایگاه سازمانی در واحد آموزشی است و مشاور مدرسه فردی متخصص است که تحت نظارت مدیر واحد آموزشی (مدرسه) در امور مربوط به راهنمایی، مشاوره، مشورت، هدایت تحصیلی، سلامت روان و رشد دانش‌آموزان و پیشگیری از آسیب‌های روانی-اجتماعی در سه حوزه رشدی تحصیلی، شغلی و شخصی/عاطفی/اجتماعی فعالیت می‌کند. تحقق این فعالیت‌ها و توزیع خدمات مشاوره به ازای هر ۱۲ دانش‌آموز یک ساعت صورت می‌گیرد که به‌طور کلی، به ازای هر ۳۶۰ دانش‌آموز یک مشاور تمام‌وقت باید به مدرسه اختصاص داده شود؛ بنابراین اگر بخواهیم

تحولی در نظام راهنمایی و مشاوره‌ی آموزش و پرورش صورت بگیرد، لازم است ردیف استخدامی و کیفیت برنامه‌های آموزشی مشاوران مدارس مورد توجه قرار گیرد تا از وضع موجود به وضعیت مطلوبی برسیم.

اهمیت یک مشاور باصلاحیت و توانمند به‌اندازه‌ای است که می‌تواند کمبودهای موجود در زمینه محتوا و مکان اجرای فعالیت‌های را تا حدی پوشش دهد، به این معنی که اگر بهترین برنامه‌ریزی‌ها، محتوا و فضاها در مدارس موجود باشد اما مشاور متخصص، توانمند و باصلاحیت حضور نداشته باشد اهداف تحولی مورد اشاره تحقق نمی‌یابد، بنابراین انتظار می‌رود که دانشگاه‌ها به موضوع تربیت مشاور مدرسه که متخصص، روزآمد و با مهارت باشد، توجه ویژه‌ای نمایند.

توصیه‌های سیاستی:

۱۱. **تثبیت نقش حرفه‌ای مشاوران مدارس:** در صورت تثبیت نقش مشاوران و الگودهی نقش مثبت، آنان موقعیت مهمی دارند تا بر دانش‌آموزان، معلمان، مدیران، والدین و اعضای جامعه تأثیر مثبت داشته باشند، چراکه متمرکز بودن نقش مشاوران بر اساس رویکردهای حرفه‌ای، مسیر و راهنمایی برای اهداف برنامه‌های مشاوره‌ای موفقیت‌آمیز، خواهد بود و به‌واسطه برنامه‌های مشاوره‌ای کارآمد، توجه به پیشرفت و رشد تحصیلی، شخصی-اجتماعی و شغلی دانش‌آموزان به موفقیت کلی در تجربه تحصیلی آن‌ها منجر خواهد شد. از این رو لازم است که مسئولین امر در وزارت آموزش و پرورش و شورای عالی، نیازها و ضرورت‌های نیروی انسانی را به‌درستی و به‌صورت حرفه‌ای و تخصصی بررسی نموده و راهبری نمایند تا این جایگاه، تثبیت شده و فواید آن به دانش‌آموزان که امروزه با چالش‌های زیادی مواجه هستند، برسد.

۱۲. **سیاست‌گذاری با نگاه حرفه‌ای و تخصصی در حوزه مشاوره مدرسه:** برای تثبیت نقش حرفه‌ای مشاوران مدارس، مدیریت علمی و حرفه‌ای مشاوره مدرسه که نظام‌مند، حمایتی و انگیزشی باشد، مورد انتظار است. از آنجا که حوزه مشاوره مدرسه، یک حوزه کاملاً

تخصصی و حرفه‌ای است، نیاز به متولیان متخصص دارد. بدیهی است چالش‌های دانش‌آموزان باید شناسایی، مدیریت و مهار شوند و نقش مشاوران در این زمینه می‌تواند بی‌بدیل باشد، مشروط به آن که سازوکارهای زیربنایی آن به‌خوبی دیده شده باشد و ازجمله این سازوکارها، مدیریت و رفع چالش‌های نظام راهنمایی و مشاوره مدارس و نیز چالش‌هایی در مورد جایگاه نقش مشاوران مدارس است که در حال حاضر مشاوران با آن مواجه هستند و این عمدتاً به دلیل هدف‌گذاری‌های غیرحرفه‌ای و غیرتخصصی است.

۱۳. تخصیص ردیف استخدامی برای جذب مشاوران متخصص و حرفه‌ای مدارس برای تمام دوره‌های تحصیلی: از آنجا که پیشرفت و رشد تحصیلی، شخصی/عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان موضوعی فرایندی است و اختصاص به یک دوره تحصیلی خاص ندارد از این رو لازم است برای جذب مشاوران متخصص برای تمام دوره‌های تحصیلی، از دبستان تا پایان دوره دوم متوسطه بر اساس مطالبه سند تحول بنیادین و زیر نظام تربیت معلم، منابع انسانی و نیازهای دانش‌آموزان، برنامه‌ریزی‌های لازم صورت گیرد. در حال حاضر کم‌ترین ردیف استخدامی برای پست مشاوره مدرسه صورت می‌گیرد و این با مطالبه سند تحول برای حضور مشاوران در تمام دوره‌های تحصیلی، منافات دارد. این در حالی است که برخی دانشگاه‌ها با داشتن رشته کارشناسی ارشد مشاوره مدرسه، اقدام به تربیت نیروی متخصص می‌کنند اما هماهنگی برای جذب آن‌ها با سازمان متولی صورت نگرفته است و یا لاقلاً وزارت آموزش و پرورش، اهتمامی برای جذب این متخصصین ندارد

۱۴. بازتعریف هویت حرفه‌ای مشاوران مدرسه به‌عنوان راهبران تحول در مدرسه: برای احیاء و بازتعریف هویت حرفه‌ای مشاوران مدارس، نیاز به فرهنگ‌سازی و تبدیل مشاوره به یک مطالبه عمومی در جامعه است. تا زمانی که شناخت کافی نسبت به ضرورت برنامه‌های مشاوره مدرسه و حضور مشاوران در مدارس، در جامعه به وجود نیاید و مشاوره به مطالبه عمومی تبدیل نشود، انگیزه کافی برای ایجاد تغییرات و حرکت در این جهت نیز به وجود نمی‌آید. بدیهی است بازتعریف و احیاء هویت حرفه‌ای مشاوران در مدارس موضوعی است چندجانبه که اهتمام و برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاران و مجریان تصمیم‌ساز و

تصمیم گیرنده، تمرکز حرفه‌ای اساتید دانشگاهی مرتبط در حوزه تخصصی و نیز توجه و اهتمام و روزآمد بودن خود مشاوران مدارس را می‌طلبد. هم‌چنین این بازتعریف، نیاز به گفت‌وگو سازی ضرورت حضور مشاوران مدارس در جامعه است که برگزاری این نشست و همایش مشاوره مدرسه در دانشگاه‌ها با بازه‌ی زمانی هر دو سال، یک‌بار می‌تواند در جهت این احیاء و گفت‌وگو سازی حرفه‌ای مؤثر باشد.

۱۵. **تربیت مشاوران متخصص و توانمند از سوی دانشگاه‌ها:** یکی از انتظارات اساسی متولیان آموزش و پرورش هم در حوزه سیاست‌گذاری و هم در حوزه ستادی و اجرا، این است که تربیت نیروی انسانی و مشاوران واجد صلاحیت و توانمند به‌عنوان خروجی دانشگاه‌ها بسیار مهم و تعیین‌کننده است و لازم است دانشگاهیان بر این موضوع متمرکز باشند. این مطالبه و انتظار کاملاً بجای و مناسب است و یکی از اقدامات دانشگاه علامه طباطبائی در این راستا، بازنگری سرفصل دروس کارشناسی ارشد رشته مشاوره مدرسه است که مطابق با نیاز جامعه، به‌روز و بومی شده و در حال حاضر، مراحل پایانی خود را می‌گذراند؛ اما این تغییر و روزآمدی برای تربیت مشاوران کارآمد و با مهارت در دانشگاه‌ها، کافی نیست و این مهم، همکاری خود آموزش و پرورش را می‌طلبد. چراکه، دانشجویان نیاز به یک میدان عملیاتی دارند و این در حالی است که این فرصت به جزء دانشجویان دانشگاه فرهنگیان، به دانشجویان سایر دانشگاه‌ها در رشته مشاوره مدرسه داده نمی‌شود و دانشجویان تنها با اطلاق مشاهده‌گر و نه کارورز، امکان حضور در مدارس را می‌یابند این در حالی است که پذیرش دانشجویان مشاوره مدرسه به‌عنوان کارورز، هم زمینه رشد دانشجویان و کسب تجربه و مهارت‌های بیش‌تر آنان را فراهم می‌کند و هم به مجریان آموزش و پرورش، این امکان را می‌دهد که از این ظرفیت دانشگاه‌ها به‌عنوان منابع کمکی در مدرسه، استفاده بهینه نمایند.

۱۶. **اهمیت پیشگیری از چالش‌ها و آسیب‌های روانی، اجتماعی و آموزشی با تأکید بر نقش مشاوران مدرسه و با حمایت سیاست‌گذاران و مجریان در نظام آموزش و پرورش:** رفع چالش‌های دانش‌آموزان در زمینه‌های آموزشی، شخصی و اجتماعی در مدارس، نیازمند

مشاورانی متخصص، متعهد و مسئول است اما این پاسخگویی تنها به عهده مشاوران مدارس نیست و لازمه آن نگرش حرفه‌ای و اهتمام ویژه تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران در این حوزه است.

۱۷. لزوم تعامل آموزش و پرورش، آموزش عالی و سیاست‌گذاران در ارتقا جایگاه مشاوره مدرسه: برای حضور مشاوران متخصص، مؤثر و کارآمد در مدارس نیاز به تعامل و همکاری آموزش و پرورش، آموزش عالی (دانشگاهیان) و سیاست‌گذاران این حوزه در شورای عالی آموزش و پرورش است. چراکه نظام آموزش و پرورش باید یک سیستم پیوسته با نظام آموزش عالی باشد و چنانچه هر کدام از این‌ها بخواهد کار خود را به صورت یک نظام کاملاً مجزا انجام دهند، نتیجه آن؛ یا معطل ماندن و عدم به کارگیری فارغ‌التحصیلان این رشته است و یا جذب مشاوران غیرمتخصص و ناکارآمد در مدارس است. درعین حال، نمی‌توان فقط از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش حرف زد اما مبنای نظری و عملیاتی آنان را در دو نظام آموزشی نادیده گرفت. از این رو اگر بهترین نظریه‌ها و راهکارها در کتاب‌های علمی نوشته شود و به دانشجویان ارائه شود و در شورای عالی نیز به عنوان مرجع سیاست‌گذاری تعلیم و تربیت کشور، بهترین تصمیم‌ها گرفته شود، باز تمامی مشکلات مدارس ما حل نخواهد شد، چراکه توجه به حوزه اجرا و آنچه که باید در عمل اجرا شود، بسیار راهبردی است و عدم توجه به این مهم، یک آسیب مزمن و جدی است؛ بنابراین هریک از این سه حوزه لازم است بر درک ضرورت تعامل خود با دو حوزه دیگر، متمرکز باشند تا نتیجه آن به کارگیری مشاوران مؤثر در مدارس در جهت تحول مطلوب در نظام راهنمایی و مشاوره آموزش و پرورش کشور باشد.